

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 01.03.2023

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 21.03.2023

Sayfa / *Page*: 33-42

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

 Dr. Öğr. Üyesi Murad HALMET

Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

murathalmet@gmail.com mhalmet@kastamonu.edu.tr

TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN DEPREM FELÂKETLERİNİN ÖZBEK ŞİİRİNE YANSIMASI

Öz

Üç taraftan denizlerle çevrili olan Türkiye coğrafi olarak Asya, Avrupa, Ortadoğu ve Akdeniz'de toprakları olan bir ülkedir. Dünya deniz güzergâhları açısından önemli boğazlara (İstanbul ve Çanakkale) sahip, jeostratejik ve jeopolitik konumu itibarıyla ender bir ülke olan Türkiye aynı zamanda dünyadaki en yoğun deprem fay hatlarının üzerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla tarih boyunca birçok yıkıcı depremlere sahne olan Türkiye'de yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarcası da sakat kalmıştır. Bu tür kayıplar yanında depremler sebebiyle Türkiye'de büyük maddi kayıplar da yaşanmıştır. Türkiye tarihindeki en korkutucu depremlerin sonuncusu 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli on ilde olmuştur. Bu deprem neticesinde on binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Yine on binlercesi yaralanmış, sakat kalmıştır. Depremin meydana geldiği şehirler adeta enkaza dönüşmüştür. Birçok ülkeden arama-kurtarma ekiplerinin gelmesi yanında birçok uluslararası ve ulusal kuruluşlarca da maddi ve manevi yardımlar yapılmıştır. İlk günden itibaren yardıma koşan ülkelere biri Özbekistan olmuştur. Özbek Türkleri de halk olarak bağışlar toplamış, Türkiye'ye yardımlar göndermiştir. Bununla birlikte Özbek Türklerinin manevi anlamda ortaya koyduğu vefa ve sevgi, edebiyat sahasında yaşanmıştır. Meselâ, 20. ve 21. asırlarda Türkiye'de meydana gelen bazı büyük depremler Özbek şiirine yansımıştır. Bu şiirler kronolojik olarak 1910'lu yıllarda Kars ve Ardahan ile

2023 yılında Kahramanmaraş merkezli on ilde meydana gelen büyük depremlerle ilgilidir. Söz konusu şiirler Türkiye Türklerine başsağlığı ve sabır dileme, dualarda bulunma, Türk-İslâm dünyasını acilen Türkiye ve halkına maddi-manevi yardımda bulunmaya davet; Türk milletini düşmanlarını sevindirmemek adına dimdik ayakta durmaya çağrı, Türkiye Türklerinin derdinin Özbek Türklerinin derdi olduğu gibi tema ve muhtevalardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, deprem, Kahramanmaraş, Özbekistan, Özbek şiiri.

THE REFLECTION OF EARTHQUAKE DISASTERS WHICH OCCURED IN TURKYE IN UZBEK POETRY

Abstract

Surrounded by seas on three sides, Turkey is a rare country that is geographically Asian, European, Middle Eastern and Mediterranean. Turkey, which has the most important straits (Istanbul and Çanakkale) in terms of sea routes in the world and is a unique country in terms of its geostrategic and geopolitical location, is also located on the most intense earthquake fault lines in the world. Therefore, hundreds of thousands of people have lost their lives and millions have been disabled in Turkey, which has witnessed many devastating earthquakes throughout history. In addition, due to earthquakes, great financial losses have been experienced in Turkey. The last of the most frightening earthquakes in the history of Turkey hit ten provinces in Kahramanmaraş on February 6, 2023. Tens of thousands of people died as a result of this earthquake. Again, tens of thousands of them were injured and maimed. The cities where the earthquake took place turned into rubble. Search-rescue, material and moral aids were provided from all over the world. Uzbekistan was one of the countries that came to help from the first day. Uzbek Turks also collected donations as a people and sent aid to Turkey. However, the loyalty and love that the Uzbek Turks showed in the spiritual sense was experienced in the field of literature. For instance, some major earthquakes that took place in Turkey in the 20th and 21th centuries were reflected in Uzbek poetry. These poems are chronologically about to the great earthquakes that occurred in Kars and Ardahan provinces in 1910's and in ten cities centered in Kahramanmaraş in 2023. The poems in question are offer condolences and patience to the Turks of Turkey, top ray, to invite the Turkic-Islamic world to urgently provide material and moral assistance to Turkey and its people; The call of the Turkish nation to stand upright in order not to make their enemies happy, consists of themes and contents, just as the problems of the Turks of Turkey are the problems of the Uzbek Turks.

Keywords: Turkey, earthquake, Kahramanmaraş, Uzbekistan, Uzbek poetry.

1. Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca doğal afetlere maruz kalmıştır. Bu tür afetlere karşı insanlar tarafından değişik önlemler alınmıştır. Bu önlemler günümüze kadar değişik teknik, mühendislik ve teknolojik metotlarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de insanoğlu doğal afetlere karşı kendini tam anlamıyla koruyamamıştır. İnsanlık tarihinde en çok insani ve maddi kayıplara yol açan doğal afetlerden biri hiç şüphesiz depremdir. Deprem sebebiyle uygarlıklar, medeniyetler, devletler yıkılmış, birçok kavim helak olmuştur. Bin yıl önce Anadolu'yu yurt edinen Türkler burada sırasıyla Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuşlar, buradan dünyaya yön vermişlerdir. Anadolu'nun coğrafyasına, doğasına ve tabii özelliklerine ayak uydurmaya çalışmışlardır. Tabiatıyla bu coğrafyanın doğal afetlerine de sıkça maruz kalmıştır Türk halkı. Bu afetlerden en öldürücü olanı deprem olmuştur.

Sismik açıdan oldukça aktif bir ülke olan Türkiye, Avrasya-Arap-Afrika levhası arasında yer almaktadır. Türkiye, sınırları içerisinde Kuzey Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı ve Batı Anadolu Fay Hattıyla deprem kuşağında bulunmakta¹ ve bu da büyük felaketlere sebep olmaktadır. Kayıtlara göre Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada 1500'lü yıllardan itibaren muhtelif zamanlarda 7 ve üstü büyüklüğünde 23 deprem meydana gelmiştir.² Bu depremler sonucunda büyük insani kayıplar, acılar, hastalıklar ve ekonomik sıkıntılar boy göstermiştir. En son merkez üssü Kahramanmaraş olan 7.7 büyüklükteki deprem öylesine kuvvetli olmuştur ki, uzmanlar bu depremin 130 atom bombası gücünde olduğunu belirtmişlerdir.³ Dolayısıyla bu deprem birçok vilayette (Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adana, Adıyaman, Malatya, Osmaniye, Elazığ, Sivas/Gürün) yıkıma sebep olmuştur. Bu deprem neticesinde on binlerce insan hayatını kaybetmiş, on binlercesi yaralanmıştır. Depremin meydana geldiği şehirler adeta enkaza dönmüştür.

Türkiye'de yaşanan bu felaket ve insani kriz tüm dünyada yankı bulmuştur. Dünya kamuoyu insanlık görevi gereği Türkiye'ye yardım etmiştir. Bu yardımlara destek olmak amacıyla daha ilk günden Özbekistan devleti de harekete geçmiş, Türkiye'ye arama-kurtarma timleri, temel ihtiyaç ürünleri göndermiştir. Özbekistan Cumhuriyeti ordusundan askerler de arama-kurtarma görevinde yer almışlardır. Ayrıca Özbek halkı tarafından Taşkent'te yardım kabul merkezleri oluşturulmuş ve yardım toplanmıştır.⁴ Özbek halkı büyük bir hüzne kapılmış, birçok kişi bireysel veya gruplar halinde Türkiye'ye gitmeye ve arama-kurtarma işlerine katılmak istemişlerdir. Kısacası Türkiye ile dil, din, soy ve kültür birliği olan Özbek Türkleri Türkiye ile tam dayanışma içinde olmuşlardır. Bu dayanışma sadece teknik ve maddî yardımlarla sınırlı kalmamış, edebî alana da yansımıştır. Türkiye'de yaşanan bazı büyük yıkıcı depremler Özbek edebiyatına yansımıştır. Bu konuda Özbek şairleri tarafından şiirler yazılmıştır. Türkistanlıların Türkiye'ye olan muhabbeti, duaları, dindaşlığı, ortak kaderi, üzüntüsü, hüznü, yardımseverliği, kardeşliği şiirlere yansımıştır.

¹ <https://web.archive.org/web/20090312040738/http://www.deprem.gov.tr/linkhart.htm>, (Erişim Tarihi: 16.02.2023)

² <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-510-yillik-deprem-tarihi/1407096>, (Erişim Tarihi: 9.02.2023)

³ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-130-atom-bombasi-gucunde-iste-depremin-urkutucu-sesi-42215849>, Erişim Tarihi: 10.02.2023

⁴ <https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan-64597615>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

Türkiye’de meydana gelen depremlerle ilgili şiirlerin ilk ikisi kronolojik olarak Özbek edebiyatının Cedit döneminde kaleme alınmıştır. Diğer üç şiir ise yakında yaşanan Kahramanmaraş depremi üzerine yazılmıştır. Özbek Cedit şairleri olan Abdullah Avlânî ve Tevallâ (Tölegen Hocamyarov) 1912/1914 yılında kaleme aldıkları şiirlerinde Türkiye’nin Kars ve Ardahan vilayetlerinde meydana gelen depremden bahsetmektedirler. Ancak 1910’lu yıllarda Kars ve Ardahan’da deprem yaşandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen mezkûr şairler Tekirdağ ilinin Şarköy ilçesinin Mürefte beldesinde yaşanan depremin Kars ve Ardahan’da meydana geldiğini sanmış olabilirler. Ancak her hâlükârda onların niyet ve dilekleri Türkiye’de yaşayan soydaşlarına olan sevgilerini, hüznlerini, vefa ve dualarını aksettirmektedir.

2. Özbek Şiirinde Türkiye’de Meydana Gelen Depremler

Şair Tevellâ, “Kars Memleketide Felâketzede Müsülman Kardeşler Hakıda” adlı şiirinde Kars ve Ardahan’da meydana gelen depremin dondurucu kış mevsiminde olduğunu bildirmektedir. Şair, manzaralı güzel revak ve evlerini kaybeden, soğukta perişan olan çoluk-çocuk, yaşlı-geç Müslümanların evsiz barksız kaldıklarını; aç, susuz, çıplak, gözyaşları içinde feryat ettiklerini; musibet neticesinde inim-inim inlediklerini tasvir etmektedir. Depremde ebeveynlerin çocuklarını, çocukların ebeveynlerini kaybettiklerini dile getirmektedir. Depremde sevdikleriyle birlikte her şeyini kaybeden gözü yaşlı insanlar oğlu Yusuf’u kaybedince ağlamaktan gözyaşları kuruyan Yakup Peygamber’e benzetilmektedir. Şair Tevellâ, insan psikolojisini derinden sarsan işbu korkunç tasvirden sonra Turanlıları Kars ve Ardahan’da zarar gören depremedelere acil yardım etmeye çağırmaktadır: (Tavallo 1993: 23)

Özbek Türkçesi

Köresiz Turan eli Karsda Müsülmanlardır
Rahm eting haline sizler kadrđanlardır
Mehrü şefkat küte sizden, töke közden eşkin
Demengiz köz yaşı u aslı kızıl kanlardır

Zâye olmaz sadaka ver, ecrini Allah veredir
Şer’ hükmide bular lütf ile ehsanlardır
U çocuklar zedeler, ya’ni felâketzedeler
Sal kulak kıkırışan nâlei efğanlardır

Tağu sahrada vatan duttı bular deb bilmeng
Kış küni karda yüren hanei veyranlardır
Ayrılib kız anadın, oğıl atanı izler
Tabmayın bir-birini sarsanu hayranlardır

Beytülehzan çölide yığladı, közden kaldı
Göya pirü cüvan Ya’kubı Ken’anlardır
U güzel kasru revak, nece acayıb manzar

Türkiye Türkçesi⁵

Bakın Turan ili Kars’ta Müslümanlar
Merhamet edin haline siz kardeşsiniz
Merhamet bekliyorlar sizden, gözyaşı dökerek
Buna gözyaşı demeyiniz, aslında kızıl kandır bu

Zayi olmaz sadaka ver, ecrini Allah verecektir
Şeriata göre bunlar lütuf ve ihsanlardır
O çocuklar mağdurdur, yani felaketzedeler
Dinle bağırganlar nale ve figanlardır

Dağ ve sahrada vatan edindiler diye düşünmeyin
Kış günü karda yürüyen haneleri yıkılanlardır
Kızı anasından ayrılmış, oğul babasını arar
Birbirlerini bulamayıp perişan ve divanedir

Beyt’ül-Hazen⁶ çölünde ağladı, kör oldu
Güya yaşlı ve genç olan Yakup⁷ ve Kenan⁸’lardır
O güzel revak, nice harika manzaralar

⁵ Bu şiirin aktarımında Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*’ının Aydın Kitabevi tarafından yapılan (Ankara 2008) baskısından istifade edilmiştir.

⁶ Yakup Peygamberin en sevdiği oğlu Yusuf’u kaybetmesi üzerine ve acı içinde çekildiği evidir.

⁷ Hz. Yakup Peygamber.

⁸ Hz. Nuh Peygamber’in torununun adı.

Şiddet eyyamıda, kör, yer ile yeksanlardır

Şiddet gününde, bak, yerle yeksandır

Yardım etmek küni yetti size Turan ehli
Bu felâketzedeler töhmete kurbanlardır
Açu muhtaju yalanğaça Tevellâ aç eşik
Bolmasa böyle kaza biz kebi insanlardır

Yardım etme günüdür sizin için Turan ehli
Bu felâketzedeler töhmete kurbanlardır
Aç, muhtaç, çıplaklara aç kapını Tevellâ
Olmasa böyle kaza bizim gibi insanlardır

Türkiye’de sadır olan deprem hakkında şiir yazan bir başka şair Ceditçi Abdullah Avlânî’dir (mahlası Hicran). (Avloniy 2020: 10) Onun Ortak Türkçeyle yani Özbek ve İstanbul Türkçesiyle kaleme aldığı “Kars Felâketzedelerining Hâli” adlı şiiri (1914) Kars ve Ardahan’da meydana gelen yıkıcı depremde zarar gören Anadolu Türklüğüne atfen yazılmıştır. Bu şiirde ölümcül deprem neticesinde zarar gören halkın hâli şair tarafından büyük bir üzüntüyle tasvir edilmektedir. Avlânî, deprem afetinden feci bir şekilde etkilenen Anadolu Müslüman Türklerinin hâline bir Müslümanın, Kur’ân ehlinin ve onlar gibi eziyet çekenlerin gözyaşı dökmeden duramayacağını belirtmektedir. Şair Avlânî, Kars ve Ardahan’ın viran olduğunu, çocuklarının ağladığını ve baykuşların oralara yuva yaptığını dile getirerek Anadolu Türklüğüne “geçmiş olsun” dileğinde bulunmakta ve İslâm âlemini Anadolu’da yaşayan “İman Ehline” yardım etmeye çağırmaktadır. Bu şiir, Avlânî’nin şahsında Türkistanlıların Türkiye’ye karşı duyarlılığına, vefasına, din, dil ve Türklük bilincinin yüksek olduğuna işaret etmektedir: (Avlânî 1915: 34-35)

Özbek Türkçesi

Ardahan Kars başıga kildi belâ-yı nâ-gehân
Kıçkırub yaşu karı peryâd urub dir el-amân
Kimsesiz kalmış yetimler yığlab ister aş u nân
Kaysı bir vicdân kılur tâkat bu hâle bir zamân

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Neçe mâder cânıdın şîrîn balasından cüdâ
Oğlı ayrıldı atadan kız anasından cüdâ
Kız hâtinlar neçesi ‘iffet hayâsından cüdâ
Aç yalanğaç barçası zevk safâsından cüdâ

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Yetmedi zâlim felek peçareler imdâdına
Rahm şefkat kılmadı ins u melek feryâdına
Çok Müsülmânlar fedâ boldı ecel sayyâdına
Bizge vâcibdür kömek kılmak bular evlâdına

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Türkiye Türkçesi⁹

Ardahan ve Kars başına ansızın geldi bela
Bağrışıp genç ve yaşlı feryat edip der aman
Kimsesiz kalmış yetimler ağlayarak ister aş ve ekmek
Hangi vicdan sahibi takat eder bu hâle bir an?

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hâne viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş

Nice anneler canından tatlı çocuğundan cüda
Oğul ayrıldı babadan, kız annesinden cüda
Nice kız ve kadınlar iffet hayâsından cüda
Hepsi aç, çıplak, zevk ve rahatından cüda

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hâne viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş

Yetişmedi zalim felek biçareler imdadına
Merhamet etmedi insan ve melek feryadına
Çok Müslümanlar feda oldu ecel avcısına
Bize vaciptir yardım etmek bunların evlâdına

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hane viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş

⁹ Bu şiirin aktarımında Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*’ının Aydın Kitabevi tarafından yapılan (Ankara 2008) baskısından istifade edilmiştir.

Neçe kün evvel ğanî bir ‘âile boldı sefil
Mâl-ı dünyâ mülk eşyâ barçası kaldı sebîl
Farça nân isteb igür boynın bu kün hâr u zelîl
Vakt-i imdâd ey vatan ehli viring bolmang bahîl

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Ey mürüvvet ehli imdâd u ‘inâyet vaktidür
Âh nân dib cân atanlarge himmet vaktidür
Kimsesiz kız u cüvânlerge mürüvvet vaktidür
Tiz yiting feryâdına ing song zarûret vaktidür

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Bu yazıklar hâline kaysı Müsül mân ağlamaz
Bu fecâyî‘ sahneni körgende kim? kan ağlamaz
Bu musîbet dâğıda kay? ehl-i Kur’ân ağlamaz
Şunça îmân ehli kurbân kaysı? Hicrân ağlamaz

Boldı hep vîrâne Kars u Ardahan
Hâne-vîrân beççe giryân saldı baykuş âşiyân

Kaç gün evvel zengin bir aile sefil oldu
Mal, dünya, mülk, eşya hepsi hayrat oldu
Bir parça ekmek isteyerek eğer boynunu bugün hor ve hakir
İmdat vaktidir ey vatan ehli verin olmayın cimri

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hane viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş

Ey mürüvvet ehli imdat ve ihsan vaktidir
Ah ekmek diye can atanlara iyilik vaktidir
Kimsesiz kız ve delikanlılara mürüvvet vaktidir
Çabuk yetişin feryadına en son zaruret vaktidir

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hane viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş

Bu yazıklar hâline hangi Müslüman ağlamaz?
Bu belalar sahnesini gördüğünde kim kan ağlamaz?
Bu musibet yarasında hangi Kur’an ehli ağlamaz?
Bunca iman ehli kurban, hangi Hicran ağlamaz?

Hep viran oldu Kars ve Ardahan
Hane viran, ağlayan çocuk, yuva yaptı baykuş.

Çağdaş Özbek şairi Babür Babamurad ise Kahramanmaraş ve çevre illerde meydana gelen depremde yakınlarını, evlerini, barklarını, her şeyini kaybeden Türkiyeli kardeşlerine geçmiş olsun dileğinde bulunmak amacıyla “Qayg‘ungga sherikman, Turkiya/Kaygına Ortağım, Türkiye” adlı bir şiir yazmıştır. Şair, şiirde Türkiye’nin herkesin uğradığı ve sığındığı bir ülke olduğunu dile getirmektedir. Kendisinin de Türkiye’de bulunup, gezdiği, tarihi ve güzelliği karşısında hayretler içinde kaldığını, Türkiye’de kendini özgür hissettiğini tasvir etmekte ve ardından yıkılan iller ve depremzedelere sabır dilemektedir. Şair kendi şahsında Özbek halkının aklının ve desteğinin bu zor günlerde kardeş Anadolu Türklüğünün yanında olduğunu belirtmek suretiyle Türkiye’nin kaygısının ve başına gelen derdin aynı zamanda Özbek Türklerinin de kaygısı ve derdi olduğunu belirtmektedir.

Özbek Türkçesi

Hayot-da, goh horganim bordir
Quhog‘ingga borganim bordir
Senga dardim yorganim bordir
Qayg‘ungga sherikman, Turkiya

Tuprog‘ingda kezganim bordir
Suvlaringda suzganim bordir
O‘zni ozod sezganim bordir
Qayg‘ungga sherikman, Turkiya

Tarixingdan hayratda qolib
Chiroyingdan ilhomlar olib

Türkiye Türkçesi

Bazen hayatta yorulduğum oldu
Kucağına vardığım oldu
Sana derdimi açtığım oldu
Kaygına ortağım, Türkiye

Tarihinden hayrette kalıp
Denizlerinde yüzdüğüm oldu
Kendimi hür hissettiğim oldu
Kaygına ortağım, Türkiye

Tarihinden hayrette kalıp
Güzelliğinden ilhamlar alıp

Yurdim sevging ko'ngilga solib
Qayg'ungga sherikman, Turkiya

Gezdim sevgini gönle koyup
Kaygına ortağım, Türkiye

Bu zilzila yurakka tushdi
Qalbimni ham bir hasrat quchdi
Sen tomonga xayolim uchdi
Qayg'ungga sherikman, Turkiya

Bu zelzele yüreğe düştü
Kalbimi de hasretler sardı
Sana doğru aklım uçtu
Kaygına ortağım, Türkiye

Bardam bo'lgın, birodar, qardosh
Motamlilar topsinlar bardosh
Darding ketsin, biz senga darddosh
Qayg'ungga sherikman, Turkiya!¹⁰

Güçlü ol, birader, kardeş
Matemliler bulsunlar sabır
Derdin gitsin, biz sana derttaş
Kaygına ortağım, Türkiye!
(6.2.2023. 17:00)

Bir diğer günümüz şairlerinden Yahyahan Feyyaz, “Bardam Bo'l Jondoshim, Bardam Bo'l!/ Güçlü ol, Candaşım, Güçlü ol!” başlıklı şiir yazarak Türkiye’de meydana gelen depremde zarar gören Türk halkına başsağlığı dilemektedir. Şair, “ağam”, “kardeşim”, “candaşım/can arkadaşım”, “dındaşım” diye sahiplendiği Türkiye Türklerine yazdığı şiirinin hem başlığında hem de her kıtanın nakaratında bu zorlu anlarda “güçlü olmaya” çağırılmaktadır. Çünkü “Türk, Kazak, Kırgız, Türkmen...” tüm Türk ülkeleri Türkiye’nin yanındadır. Şair, Türkiye Türklerinden başlarına gelen bu felakete sevinen düşmanları sevindirmemek adına dik durmasını, dünyadaki en güçlü devletlerin arasında bulunması gerektiğini istemektedir. Şair, Turan halklarını yani Türk Dünyasını birleşmeye ve Türk-İslâm dünyasının hamisi Türkiye’ye yardım etmeye çağırılmaktadır. Ayrıca şair, depremde hayatını kaybedenleri şehitler olarak tarif etmektedir.

Özbek Türkçesi

Turk, Qozoq, Qirg'iz, ham Turkmanim
Bir kuchmiz yonimda har dam bo'l
Turk eli shu bo'lsin ko'rganing
Bardam bo'l, jondoshim, bardam bo'l

Bilmadim, bu qanday alomat
Shukur-ku eng buyuk matonat
Barchasi gunohga kafforat
Bardam bo'l, jondoshim, bardam bo'l

Qadding tut, yov xandon bo'lmasin
Haqdan bil imoning o'lmasin
Norim bor qatorda sen ham bo'l
Bardam bo'l, jondoshim, bardam bo'l

Türkiye Türkçesi

Türk, Kazak, Kırgız ve Türkmen
Tek gücüz yanımda her an ol
Türk eli son olsun bu yaşadığın
Güçlü ol, candaşım, güçlü ol

Bilmiyorum, bu nasıl bir alamet
Şükürdür en büyük metanet
Hepsi günahlara kefarete
Güçlü ol, candaşım, güçlü ol

Dik dur, düşmanların sevinmesin
Hak'tan bil imanın ölmesin
Güçlülerimin arasında sen de ol
Güçlü ol, candaşım, güçlü ol

¹⁰ https://t.me/s/bobur_bobomurod?q=turkiya, (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

Og'amsan, inimsan, dindoshim
Ey, Turon birlashgin, bir jam bo'l
Bog'zimda qotgan so'z – ko'zyoshim
Bardam bo'l, jondoshim, bardam bo'l

Ağamsın, kardeşimsin, dindaşimsın
Ey, Turan birleş, beraber ol
Boğazımda düğümlenen söz-gözyaşım
Güçlü ol, candaşım, güçlü ol

Shundayin musibat onida
Hech qisa so'z ila malham bo'l
Shahidlar Hazratning yonida
Bardam bo'l, jondoshim, bardam bo'l.¹¹

Böyle bir musibet anında
Hiç olmazsa söz ile merhem ol
Şehitler Hazretinin yanında
Güçlü ol, candaşım, güçlü ol (08.02.2023)

Günümüz genç Özbek şairlerinden Abdurahman Meşayan ise Türkiye'de gerçekleşen büyük depremin ardından "Sen Yalğız Emassen Mening Türkiyem!" başlıklı bir şiir yazarak duygu ve manevi desteğini ifade etmiştir. Aslında şiirdeki duygular Özbek Türklerinin duygularını bize aktarmaktadır. Şairin daha önce Türkiye'ye Karadeniz üzerinden seyahate geldiği, burada dostlar edindiği, Türkiye'nin sembol içeceği çayı içip yine sembol yiyeceği simit yediğinden bahsetmektedir. Çay ve simit. Türkistanlılar için simit yani ekme ve tuz sembolik olarak çok önemlidir. Türkiye'de "Türk kahvesinin kırk yıllık hatırı" var deyimine karşılık Özbek Türklerinde "nan/ekmek ve tuz" misafirlere ikram edilen ilk ikramdır. Hatta bu ürünlerle yeminler bile türetilmiştir (tuz, ekme çarpsın... gibi). Dolayısıyla şair, ekmeğini/simidini paylaşan aziz Türkiye Türklerini büyük bir vefayla anmaktadır. Fakat bugün şairin "Vatanım" dediği Türkiye'nin topraklarında büyük yas hâkimdir. Çünkü milyonlarca insan yıkıcı bir depreme maruz kalmıştır. Oralarda yaşayan halk ölüm, yaralanma durumlarıyla maddi ve manevi bir yıkıma uğramıştır. Bu durum karşısında şairin şahsında bütün Özbek halkının yüreği sızlamaktadır.

Özbek Türkçesi

Boshinga musibat tushib og'ir
Allohnig qo'lida inson erkiyam
Sening uchun bu kun yuragim og'rir
Sen yolg'iz emassen mening Turkiyam!

Türkiye Türkçesi

Başına ağır bir musibet gelmiş
Allah'ın elindedir insanın hürlüğü
Senin için bugün yüreğim ağırır
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!

Şair Abdurahman, şiirin sonraki kıtasında Türkiye'nin tüm mazlum halkların güvenli sığınağı olduğunu, Özbekler de dâhil birçok milletten insanın başına kara günler geldiğinde Türkiye'ye hicret ettiğini bildirmektedir. Artık bu acılı ve zorlu günlerde yardım etme sırasının kardeş halklarda olduğunu belirtmekte ve Turan halklarını ikinci "Vatanlarına" yardıma koşmaya davet etmektedir. Şairin "İkinci Vatan" ifadesi büyük Kazak mütefekkeri Mustafa Çokay'ın "Her dış Türk'ün iki vatanı vardır; birincisi kendi anavatani, ikincisi Türkiye'dir" (Akın 2022: 67) sözüyle hemahenkter. Şair böylece "benim Türkiye'm" diye sahiplendiği ikinci vatanı Türkiye'ye ve Türk milletine yalnız olmadığını sık sık tekrarlayarak moral vermektedir.

Özbek Türkçesi

O'zbekni quvmading izlasa hilvat
Nechalar sen tomon qildilar hijrat

Türkiye Türkçesi

Özbek'i kovmadın sana sığındığında
Nicerler sana doğru ettiler hicret

¹¹ https://uz.tgstat.com/fa/channel/@bobur_bobomurod. (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

Endi bizning navbat qilmoqqa xizmat
Sen yolg'iz emassan mening Turkiyam!

İmdi sıra bizdedir etmeye hizmet
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!

Qora dengiz suzib dardim yenganman
Turk do'st-la choy ichib, simit yeganman
Men seni ikkinchi Vatan deganman
Sen yolg'iz emassan mening Turkiyam!

Karadeniz'i geçip derdimi yenmişim
Türk dostumla çay içip, simit yemişim
Ben sana ikinci vatan demişim
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!

Şair Abdurahman'ın şiirinde özellikle vurguladığı bir başka husus ise Türk ve Türkiye düşmanlarına Türkiye'nin yalnız olmadığı ve Türk'ün başına gelen musibetlerden nemalanmamaları gerektiğini hatırlatmasıdır. Çünkü ona göre Türkiye sadece 780 bin kilometre kareden ibaret bir ülke değil, "kökü bir" halkların yaşadığı yahut Ziya Gökalp'in "Vatan; Ne Türkiye'dir Türklere, Ne de Türkistan, Vatan; Büyük ve müebbet bir ülkedir; Turan" (Bostan 2011: 174) mısralarında yer alan muazzam Türk Dünyası'ndan ibarettir. Şairin Türk ve Türkiye düşmanlarına verdiği uyarısı Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde yer alan "...dâhili ve harici bedhahların olacaktır"¹² mesajıyla tam olarak örtüşmektedir.

Özbek Türkçesi

G'animler behuda qilmasin suron
Ildizimiz bitta-ikkimiz Turon
Yoningdamiz kulfat kelgan ushbu on
Sen yolg'iz emassan mening Turkiyam!

Türkiye Türkçesi

Düşmanlar boşuna nemalanmasınlar
Kökümüz bir-iki Turan'ız
Yanıdayız külfetin geldiği şanda
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!

Osmon qadar yetsin savob narvoni
Mahkam tutganimiz najot arqoni
To'xtamagay bizning "madad karvoni"
Sen yolg'iz emassan mening Turkiyam!

Göge kadar ulaşsın sevap merdiveni
Muhkem tuttuğumuz necat urganı
Durmuyacak bizim "medet kervanı"
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!

Birlashgandir bizning silsilamiz ham
Bittadir qardoshim zilzilamiz ham
O'zing aytganingdek Alloh bor, yo'q g'am
Sen yolg'iz emassan mening Turkiyam!¹³

Birleşmiştir bizim silsilemiz de
Tektir kardeşim zelzelemiz de
Senin tabirinle Allah var, yoktur gam
Sen yalnız değilsin benim Türkiye'm!
(20:18-09.02.2023)

Şair, şiirin son kıtalarında kardeşlerin birbirine yaptığı "medet kervanlarının" yani maddi desteklerin devam edeceğini, depremzedelere yapılan duaların göge yükseleceğini, bütün bu kötü günlerin geçeceğini dile getirmektedir. Şair, "Allah var, gam yoktur" duasını hatırlatarak aynı silsilenin çocukları olan Türkistanlılar ile Türkiye Türklerinin kaderinin ve kederinin/zelzelesinin ortak olduğunu belirtmekte, dolayısıyla Türkiye'nin asla yalnız olmadığı mesajını vererek şiirine son vermektedir. Nitekim her ne kadar Sovyet dönemi ve hükümranlılığı altında yaşamak zorunda kalan Özbek Türkleri uzun bir zaman Türkiye'den ayrı kalmış ise de, Türkiyeli aydınlar 26 Nisan

¹² <https://www.tdk.gov.tr/genel/ataturkun-genclige-hitabesi>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

¹³ https://uz.tgstat.com/fa/channel/@a_meshayan, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

1966 tarihinde Taşkent'i yıkan depremi öz derdi olarak görmüşler, manevi anlamda şiir (Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu "Anayurdun Sesi")¹⁴ ve yazılar (Hüseyin Nihal Atsız) yazarak Atayurtları Türkistan ve Özbek Türklerine olan sevgileri ve vefalarını ortaya koymuşlardır.¹⁵

3. Sonuç

Deprem fay hatlarının faal olduğu bir coğrafyada bulunan Türkiye'de meydana gelen depremler tüm Türk-İslâm dünyasını derinden sarsmıştır. Özbek Türklüğü Anadolu Türklüğünün başına gelen felaketler karşısında kederlenmiş, yas tutmuştur. Bu yas ve keder Türkistanlı şairlerin şiirlerine yansımıştır. Tevellâ ve Avlânî gibi Ceditçi şairler 1910'lu yıllarda Kars ve Ardahan'da meydana gelen deprem hakkında; Yahya Feyyaz, Babür Babamurad ve Abdurahman Meşayan gibi günümüz Özbek şairleri ise yakında Kahramanmaraş merkezli on ili yıkan deprem afetinde hayatını kaybeden on binlerce insanımıza, dolayısıyla Türkiye devletine ithafen şiirler yazmışlardır. Söz konusu şiirler tematik olarak Müslüman Türk milletinin depremde gördüğü insani, maddi ve manevi kayıpları karşısında üzüntüye kapılma, depremzedeler için dualarda bulunma, moral verme gibi konuların yanı sıra Türk devletleri ile halklarının Türkiye'ye maddi ve manevi yardıma koşmaya davetlerden oluşmaktadır.

Sovyet döneminde "demir perdenin" ardında kalan Türkistanlıların 70 yıllık Türkiye ayrılığını saymazsak Doğu Türklüğü Türkistan ile Batı Türklüğü Türkiye arasında sevinçli ve kederli günler her zaman ortak olmuştur. Yani Türk Dünyası birbirinin iyi ve kötü gününde birbirlerinin ahvalinden haberdar olmuş, maddi ve manevi yardımlarda bulunmuşlardır. Bu yardımlar manevi anlamda yukarıda belirtildiği gibi edebiyat alanında da cereyan etmiştir.

Kaynaklar

- Akın, Ayberk (2020). "Türkistan'ın Gür Sesi: Mustafa Çokay ve Faaliyetleri". *Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Dergisi*. S. 202, Kasım 2020, s. 61-67.
- Avlânî, Abdullah (1915). *Edebiyât Millî Şi'rlerden 4. Cüz*. Taşkent: Litografya G. H. Arifdjanova.
- Avloniy, Abdulla (2020). *Tanlangan Asarlar*. I. Taşkent: Ma'naviyat Neşriyatı.
- Bostan, Mesut (2011). *Şiirleri ve Mektupları Işığında Ziya Gökalp Düşüncesi*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Develioğlu, Ferit (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/turkiye_cogrfyasi, (Erişim Tarihi: 12.02.2023)
<https://huseyinnihalatsiz.com/makale>, (Erişim Tarihi: 26.02.2023)
https://t.me/s/bobur_bobomurod?q=turkiya, (Erişim Tarihi: 08.02.2023)
https://uz.tgstat.com/fa/channel/@a_meshayan, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
https://uz.tgstat.com/fa/channel/@bobur_bobomurod, (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

¹⁴ <https://www.edebi.net/index.php/edebi-eserler/44-secilmis-yazilar/3094-niyazi-yildirim-gencosmanoglu-anayurdun-sesi>, (Erişim Tarihi: 26.02.2023)

¹⁵ <https://huseyinnihalatsiz.com/makale>, (Erişim Tarihi: 26.02.2023)

- <https://web.archive.org/web/20090312040738/http://www.deprem.gov.tr/linkhart.htm>, (Erişim Tarihi: 16.02.2023)
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-510-yillik-deprem-tarihi/1407096>, (Erişim Tarihi: 9.02.2023)
- <https://www.bbc.com/uzbek/uzbekistan-64597615>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- <https://www.edebi.net/index.php/edebi-eserler/44-secilmis-yazilar/3094-niyazi-yildirim-gencosmanoglu-anayurdun-sesi>, (Erişim Tarihi: 26.02.2023)
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-130-atom-bombasi-gucunde-iste-depremin-urkutucu-sesi-42215849>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- <https://www.tdk.gov.tr/genel/ataturkun-genclige-hitabesi>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- Kholmatov, Elmurod (2013). *Türkistanlı Ceditçi Abdullah Avlânî-Hayatı ve Şiirleri*. Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Komisyon (2006-2008). *Özbek Tilining Izohli Lug'ati*. Taşkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Neşriyatı.
- Tavallo (1993). *Ravnaq Ul-Islom*. Taşkent: Fen Neşriyatı.